

Oudheidkamer Twente

't Inschrien

drieëndertigste jaargang nr. 3, juli 2001

kwartaaluitgave van het

VAN DEINSE INSTITUUT

'T INSCHRIEN

VAN DEINSE INSTITUUT - TWENTSE ACADEMIE VOOR STREEKCULTUUR

*Een inschrien is een vakje in de tuugkist waarin waardevolle zaken werden bewaard.***Redactie:**

A.J. Bolusset-Brunt, Mirabeau/Delden

H. Hagens, Almelo

H.A. Kleerebezem, Borne

J.J.H. Meijer, Hengelo

A.L.A. Wevers, Hengelo

Eindredacteur:

M. Paskamp-van Santen, Mander

Administratie:

Van Deirse Instituut, Het Elderinkshuis

De Klomp 35, 7511 DG Enschede

Tel. 053-4334577, Telefax 053-4340744

Website: <http://www.obd.nl/deinse.htm>

Abonnementsprijs f 15,- per jaar

Losse nummers f 5,- (excl. verzendkosten)

Postrekening nr. 7460146

Rabobank Enschede rek nr. 31.67.32.311,

Giro Rabobank nr.90.20.08

t.n.v. penningmeester Van Deirse Instituut

INHOUD

- Januari 2001 *Thea Kroeze* 1
- Thema 2001 *Redactie* 2
- Uit het Elderinkshuis
 Aukje Krommendijk 3
- Thema 2001
 Historische werken in Twente
 J.J.H. Meijer 7
- Een onbekend orgel van Elberink
 H.C.J. Wullink 12
- Merk- en stoplappen in de collectie
 van de Oudheidkamer Twente
 (VDI) 1
 M. Paskamp-van Santen 18
- De havezate Dubbelink
 J.W. Hakstegen 22
- Bekende boeken uit de bibliotheek
 van de Oudheidkamer Twente
 (VDI) 1 *D. Taat* 29
- Lezingen 33
- Excursie *E. Jans* 35
- Boekennieuws
 o.a. H. Scholtmeijer 36

Aanleveren kopij

Artikelen voor 't Inschrien (zo mogelijk)
aanleveren op **diskette** met **uitdraai**.

Redactieadres:

M. Paskamp-van Santen.

Vleerhoeksweg 13, 7663 TK Mander.

Tel. 0541-680470

Overname van de inhoud, in welke vorm dan ook,
is niet toegestaan zonder schriftelijke toestemming
van de redactie.

Grafische vormgeving & Druk: SOWECO Almelo.

[ISSN 0166-3984]

...uit het Elderinkshuis

5 JAAR VAN DEINSE INSTITUUT

Op 1 juni 2001 bestond het Van Deirse Instituut 5 jaar. Reden voor een feestje? Nou nee, dat nou niet direct maar wel een reden om even stil te staan bij dat eerste lustrum. Want we kunnen niet zeggen dat het instituut onder gezegende omstandigheden opgericht werd. Eerder het tegendeel, het werd uit nood geboren. Het leek me een goed idee daarover te praten met iemand die alles van het VDI afweet en er toch tot 1 juni 1996 niets mee te maken had: Thea Kroese, directeur van het VDI. Op een mooie lentedag trekken we ons terug op een stille plek voor een ongestoord gesprek over verleden, heden en toekomst van het VDI. Thea Kroese beschrijft haar bevindingen en ik schrijf ze op. De weerslag daarvan kunt u hieronder lezen.

Verleden

We gaan eerst terug naar de tijd vóór juni 1996. De Vereniging 'Oudheidkamer Twente' zat ongelukkig met het dure Elderinkshuis in de maag. De Twente Akademie kreeg de huur opgezegd van het Rijksmuseum Twenthe en zocht een onderkomen in Enschede. Al gauw werd er gedacht aan een samengaan van beide streekculturele instellingen. De beide besturen zochten naar een organisatievorm: een nieuw op te richten stichting, genoemd naar een in Twente relevante persoon, met een bestuur en een directeur. En zo verscheen er op een zaterdag een advertentie in de Twentsche Courant waarin een directeur gevraagd werd voor het Van Deirse Instituut.

Thea Kroese, op dat moment docente wiskunde, Frans en Nederlands op de mavo in Rijssen, las de advertentie en kreeg de kriebels. Want hoewel ze zich in haar element voelde in het onderwijs, ging haar belangstelling steeds meer de kant op van de streekcultuur. Voor RTV-Oost presenteerde ze in die tijd het radioprogramma Goodgoan, waarin ze gasten ontving die iets bijzonders te melden hadden op streekcultureel gebied. Haar belangstelling voor het Twentse dialect was al wijd en zijd bekend: ze was bestuurslid van vele instellingen die ijveren voor het dialect.

Het werk voor RTV-Oost vond ze leuk maar niet als baan. Ze voelde er veel voor haar

BIJ DE OMSLAG: Tuindorpbad Hengelo, juni 2001

Foto: H.A. Kleerebezem

interesse in de streekcultuur te verdiepen en er haar werk van te maken. Het op poten zetten van een organisatie ging haar altijd al goed af, evenals haar feeling voor p.r. Ze is niet iemand die lang wikt en weegt, ze was een jaar of vijftig, wilde best nog een keer de uitdaging van de verandering aangaan. Zo gezegd, zo gedaan. Ze schreef een sollicitatiebrief en werd gekozen voor de functie van directeur van het VDI, waarna ze op 1 augustus 1996 in dienst trad. Voor 18 uur per week, geen fulltime baan dus. Dat zat er financieel niet in en dat wilde ze ook niet. Toen niet en nu niet want ze wil ook tijd hebben voor haar andere interesses en haar sociale leven.

1 augustus 1996 trad de kersvers benoemde directeur van het VDI het Elderinkshuis binnen. Hoewel er een klein ontvangstcomité aanwezig was, was er niemand die haar vertelde wat ze doen moest. Een functie-omschrijving was er niet, of het moest het gestelde in de advertentie zijn. Ze heeft zelf inhoud moeten geven aan haar functie en daar ook de nodige tijd voor gekregen van het nieuwe bestuur. Aan de adviezen en de ruime beschikbaarheid van de voorzitter toen, Jos Verbeeten, heeft ze veel steun gehad. Verder werd er door letterlijk iedereen van alles tegen haar gezegd en werden afspraken en andere zaken uit het verleden opeens actueel. Binnen het instituut was sprake van verschillende bloedgroepen met uiteenlopende (eigen)belangen die natuurlijk de hoogste prioriteit moesten hebben. Veel problemen moesten tegelijkertijd aangepakt worden, waarnaast ook nog eens een behoorlijk financieel gat wachtte op vulling.

Als grootste probleem ervoer ze het gebrek aan structuur binnen de organisatie. Daarom begon ze een reeks gesprekken met alle medewerkers afzonderlijk. Ook om erachter te komen wie wat deed en waarom en waarvoor. Ze constateerde dat er te veel eigen toko's waren; het ontbrak aan een bewust bezig zijn met een gezamenlijk eindproduct. Vervolgens ging ze aan de slag met het afstemmen van activiteiten en het uitbreiden daarvan. De 'poten' van het instituut kregen een betere structuur. Ook bestuurlijk kwam er een verandering. Omdat de directeur een parttime functie had moest het bestuur bepaalde taken voor eigen rekening nemen, waarmee een soort werkbestuur ontstond. Elke afdeling van het instituut kreeg binnen het bestuur een eigen portefeuillehouder. Deze werkwijze vergrootte de betrokkenheid van het bestuur bij de dagelijkse gang van zaken op het VDI. Middels een strak gehanteerde begroting werd de achterstand op financieel gebied langzaam ingelopen. Die eerste jaren heeft Thea Kroese vaak 'nee' moeten verkopen op wensen van medewerkers die geld kostten. Ze is er niet zeker van of daar altijd begrip voor geweest is, maar het kon niet anders. Ze besteedde een groot deel van haar tijd aan het binnenhalen van subsidies en sponsorgelden voor eenmalige evenementen waardoor er meer overbleef voor de structurele uitgaven. De uitgeverij kreeg een stevige impuls en ging langzamerhand geld in het laatje brengen. Het VDI werd publiciteitsgevoelig, er kwam een

p.r.-commissie om het beeld naar buiten toe te versterken. Als het maar even kon werden de schrijvende pers en andere media betrokken bij het lanceren van activiteiten. Stukje bij beetje kwam er lijn in de organisatie, een opgaande lijn, concludeert Thea Kroese nu.

Heden

Het grote probleem van nu, 5 jaar na de oprichting van het VDI, is de uitermate slechte huisvesting. Met name het afgelopen jaar is daar van alle kanten op gehamerd en over gesproken en geschreven. Dit probleem is genoegzaam bekend dus we laten het even voor wat het is. Een ander, minstens zo groot probleem vindt Thea Kroese de permanente onderbezetting van de vaste krachten. De meeste werknemers van het VDI zijn parttimers; ze zouden wel graag meer uren willen hebben maar dat kan niet vanwege de financiën. Ze denkt dat het instituut veel meer aan de weg zou kunnen timmeren als er meer arbeidsvolume zou zijn. De vraag van buiten is groter dan het VDI kan leveren, zullen we maar zeggen en daarom moet ze soms activiteiten laten lopen omdat ze er geen mensen voor heeft. Daarbij valt te denken aan lezingen, ondersteuning bij manifestaties, praatuurtsjes, vergaderingen, nieuwe initiatieven, etc.

Sinds een paar jaar heeft het VDI een heuse streektaalconsulent. Het hebben van en de activiteiten van die consulent komen voor rekening van de provincie. Er is dus geld en daardoor veel aandacht voor taal. Thea Kroese zelf is sinds jaar en dag een fervent liefhebber van het dialect. Regelmatig is ze o.a. op het VDI in haar eigen tijd bezig met het kweken van interesse voor de Twentse taal en geeft ze op scholen les in streekcultuur, gerelateerd aan de taal. Ze denkt dat daardoor het beeld ontstaan is dat ze zich op het instituut hoofdzakelijk bezighoudt met de taalpoet. Dat is niet zo, ze geeft alle poten gelijkelijk van de haar beschikbare tijd in dienstverband. Maar ze is niet van plan ten behoeve van die beeldvorming haar eigen tijd anders te gaan besteden. Ze heeft er veel moeite mee dat ze niet genoeg tijd vrij kan maken voor gesprekken met de medewerkers. Het blijkt dat veel van de ca. 70 vrijwilligers graag persoonlijk met haar willen praten over hun werk. Ze realiseert zich dat de sfeer van "kom maar binnen als je ergens mee zit" voor een deel voortkomt uit haar houding tijdens de eerste jaren van haar bewind, waarin ze bezig was middels gesprekken een en ander in kaart te brengen. Ze heeft er een bloedhekel aan als ze af en toe een briefje op haar deur moet hangen met 'nu even niet'. Want ze weet zeer goed dat het VDI zonder de hulp van al die vrijwilligers wel in kan pakken en dat ze daarom flink gekoesterd moeten worden. Maar denkt u nu niet dat alles kommer en kwel is in het Elderinkshuis! Welnee, veel zaken gaan goed of steeds beter. De meeste medewerkers, hebben heel veel plezier in hun werk en doen er graag een schepje bovenop. De werksfeer is plezierig, er valt heel wat te lachen met z'n allen. En af en toe zijn we apetrots op wat we gepresteerd hebben. Het bestuur, inmiddels uitgebreid met de

portefeuille streekcultuur, functioneert goed. Elke portefeuillehouder heeft een maatje gekregen, een tweede bestuurslid op dezelfde plaats. Kan de een niet dan kan de ander wel en zodoende lopen we geen onnodige vertragingen meer op. Met hier en daar nog wat bijschavingen kunnen we stellen dat deze werkwijze de directeur wat lucht geeft voor haar overvolle programma. Het dagelijks bestuur vergadert frequent en kan snel over van allerlei beslissen. Meestal zijn dat geen inhoudelijke zaken, maar meer zaken die te maken hebben met beleid of b.v. personeelszaken.

Het gat in de begroting is gedicht en ook dat geeft lucht. Niet dat bestuur en directie het geld nu lekker over de balk gaan gooien maar af en toe kan er een project uitgevoerd worden waar dat eerder financieel onmogelijk was. Als voorbeeld noemt Thea Kroese het inrichten van onze tentoonstelling in het stationsgebouw van de MBS in Haaksbergen. Hoewel er een fikse begroting aan ten grondslag ligt, heeft het bestuur het plan toch goedgekeurd. Omdat dat goed is voor de beeldvorming van het VDI; zonder de museale activiteiten ontstaat al gauw het beeld van een onderzoeksbureau, zoals het Meerstens Instituut in Amsterdam. Maar we zijn meer dan dat, we zijn ook een museaal actief instituut en dat willen we weten ook. Daarnaast kunnen we met de activiteiten in Haaksbergen mooi laten zien wat we bedoelen met ‘verregaande samenwerking’ met een partner als de MBS. Overigens, de tentoonstelling heeft als titel ‘het spoor terug’, gaat over reizigers in het jaar 1900 en is vanaf 22 juni 2001 geopend voor bezoekers.

Toekomst

Over de toekomst van het VDI heeft Thea Kroese een duidelijke visie. Ze streeft naar een nieuwe organisatievorm. Niet zoals nu een stichting en een vereniging onder dezelfde paraplu maar een volledige fusie. In het fusiedocument van 1996 is een aantal zaken niet goed geregeld. Ze wil dat graag beter doen en daarbij met name het beheer en behoud van de collectie en de bibliotheek beter regelen. Zodra die nieuwe organisatievorm er is moet ook de naam veranderd worden. Het blijkt dat Van Deinse niet voldoende tot de verbeelding spreekt; daarom wil ze een naam met het woord Twente of Twents erin. Bestuur en directie zijn daar nog niet uit, misschien moet er maar een prijsvraagje voor uitgeschreven worden.

We praten over de opdracht van het instituut en de motivatie om er de schouders onder te zetten. Thea Kroese vindt dat de wereld langzamerhand een lang niet altijd smakelijke eenheidsworst is geworden. En zij heeft daar verstand van, want naast haar baan en haar taalhobby geldt ze ook als expert op het gebied van streekrecepten. Elk mens, zegt ze, wil weten hoe zijn streek is, hoe die is geworden tot wat hij nu is. Streekcultuur is een stukje van de basis van het leven, in ieder geval in Twente. De geschiedenis van die cultuur moet goed bewaard worden. Mensen hebben behoef-

te aan informatie over hun streekgeschiedenis. Die informatie kun je op verschillende manieren geven: mondeling, schriftelijk, op scholen, door middel van publicaties of tentoonstellingen. Daarin ligt de opdracht van het instituut: het verzamelen, bewaren en toegankelijk maken van alles wat te maken heeft met Twente. Ze vindt dat de overheid daar veel meer mee moet doen dan nu het geval is en ze probeert die overheid daarvan te overtuigen. Daarvoor is ze bezig een uitgebreid netwerk te maken en te onderhouden. De mensen en het materiaal van het instituut zijn haar inzet naar de overheid en subsidiegevers en sponsors.

Ze wil daarmee geldelijke middelen verkrijgen om de doelstelling van het instituut te realiseren. Geldelijke middelen zijn ook nodig om de interne organisatie verder te verbeteren en het arbeidsvolume van de medewerkers uit te breiden. Het liefst zou ze zien dat alle formaties uitgebreid worden naar een fulltime dienstverband. Tussen directie en uitvoerenden zou ze graag een bureaumanager willen aanstellen die de dagelijkse rompslomp afwerkt zodat de directeur meer tijd heeft voor het eigenlijke directiewerk. Natuurlijk blijven in de toekomst de vrijwilligers onmisbaar, hun aandeel in het grote werk van het instituut noemt ze 'vrijwillig maar niet vrijblijvend'.

Thea Kroese vindt dat service hoog in het vaandel moet staan, als een verzoek om informatie binnenkomt moet dat snel en adequaat beantwoord kunnen worden. Of er moet doorverwezen worden naar een instelling waar men beter terecht kan. Ze streeft naar een netwerkfunctie, waarbij veel samengewerkt wordt met andere instellingen op hetzelfde werkgebied, zoals het nieuw te formeren Environ in Enschede (als het er ooit komt) of de MBS in Haaksbergen.

Ze is nog steeds enthousiast bezig met haar werk voor het VDI en van ophouden wil ze voorlopig niets weten. De eerste vijf moeizame jaren zitten erop, ze wil nu graag vijf jaren meewerken aan verdere op- en uitbouw van het instituut. Zoals het er nu uitziet onder gunstiger omstandigheden. Mocht ze er mee stoppen, zeg maar als het pensioen in zicht komt, dan wil ze het instituut goed achterlaten. Gehuisvest in een behoorlijk pand, met voldoende financiële middelen en een behoorlijk personeelsbestand. Wie zou dat niet ambiëren? Gezien de omstandigheden denk ik, maar wie ben ik, dat ze de lat op een prijzenswaardige manier behoorlijk hoog legt. Ergens heb ik het gevoel dat ze die komende vijf jaren ook niet cadeau zal krijgen.

Aukje Krommendijk

Zwemdiploma van vóór 1940

2001 - JAAR VAN HET WATER

WATER IN DE STAD: HET TUINDORPBAD

Homme Martinus

Water in de stad: een stedenbouwkundig thema dat de laatste jaren veelvuldig wordt toegepast. In diverse steden in ons land zien we in woonwijken vijvers, poelen, beken of stroompjes tussen de huizen. Bedoeld om het evenwicht tussen wonen en natuur tot uiting te brengen. Of is het een gebaar van excuus naar de natuur voor weer een stuk landroof? Er zijn architecten die het water zelfs in hun creaties inbrengen: de 'organische architectuur'. Voorbeelden ook daarvan weer genoeg in het land. Water heeft in deze situaties dan vooral een 'sierfunctie'. Het water in een woonwijk kan vervolgens ook nog eens een gebruiksfunctie hebben. Zo wordt in sommige nieuwbouwwijken het regenwater gebruikt om toiletten mee door te spoelen. Al willen sommigen ons laten geloven dat het fenomeen 'water bij wonen (werken)' nieuw is: dat is het niet! Dit artikel wil daarvan een fraai bewijs geven.

Velen kennen het 'Tuindorp 't Lansink' in Hengelo; een tuindorp gebouwd in het begin van de vorige eeuw. Door de grote groei van de industrieën in Hengelo werd het destijds nodig om voorzieningen te treffen voor huisvesting van de arbeiders. Omdat het van overheidswege niet snel genoeg ging, vond fabrikant C.F. Stork dat hij zelf het heft in handen moest nemen. Het Engelse idee van volkshuisvesting door de bouw van tuinsteden sprak hem erg aan. Bouwgrond was snel voorhanden. Tussen de spoorlijn Hengelo-Delden en de Breede Mars lagen in 1909 de gronden en het boerenerf 't Lansink te koop. Een prima locatie voor de bouw van woningen voor de arbeiders van de machinefabriek: het terrein lag aan de zuidzijde van het fabrieksterrein van Stork. De bij de Twentse fabrikanten bekende architect Karel Muller werd ingehuurd en na het nemen van enkele financiële horden kon in 1911 met de bouw van het tuindorp begonnen worden. Voor het ophogen van het bouwterrein werd aan de zuidzijde zand afgegraven. Die zandafgraving werd groter naarmate de bouw van het tuindorp vorderde. Door de aanwezigheid van waterbronnen liep de zandafgraving na verloop van tijd vol. Dit gaf de eveneens aangetrokken landschapsarchitect de mogelijkheid om de waterplas een functie te geven binnen het woongebied.

Het C.T. Storkplein, gebouwd in de eerste bouwphase van het tuindorp, was met zijn voorzieningen zoals winkels bedoeld als echt centrum van het tuindorp. Daar deed men de dagelijkse boodschappen. Naast dit centrum kreeg de waterplas aan de zuidzijde van het tuindorp een sierfunctie. Door rondom de vijver veel bomen van verschillende soorten aan te planten ontstond een parkachtige omgeving.

De waterplas werd in eerste instantie de functie van spiegel toebedeeld: de omgeving weerspiegelde in het water. Het idee om midden in de vijver een eiland te maken werd daarom niet gerealiseerd: het zou de spiegeling onderbreken. Niet lang heeft de vijver die spiegelfunctie vervuld want al snel werd duidelijk dat de vijver ook 'gebruikt' kon worden.

In de loop van de jaren hebben zich heel wat activiteiten in en om de Tuindorpvijver ontwikkeld. Natuurlijk het zwemmen in de zomermaanden: daarover verderop meer. In de wintermaanden, zodra het ijs dik genoeg was, werd er geschaatst. Vroeger tegen betaling: een dubbeltje per dagkaart; kaartverkoop door de padvinders die hun blok-hut aan de rand van de vijver hadden. En van advent tot Driekoningen vormde het wateroppervlak (of de ijsvloer) een perfect klankbord voor de tonen van de midwinterhoorn. Minder seizoensgebonden activiteiten waren het vissen en het gebruik van de vijver door de modelbouwclub, die er hun miniatuurboten lieten varen. Regionale bekendheid had de Tuindorpvijver in de vijftiger en zestiger jaren vooral door de jaarlijkse wielerrondes voor amateurs: de voorloper van de Ronde van Hengelo (?) De laatste jaren is de vijver het decor van de inmiddels traditionele kunstmarkt. De meest in het oogspringende en bekendste gebruiksfunctie van de vijver door de jaren heen is toch het zwemmen geweest. Dat er anno 2001 nog steeds een zwembad in de Tuindorpvijver is, is echter niet vanzelfsprekend!

Al sinds 1907 bestond in Hengelo de zweminrichting Weusthag, maar de afstand daar naartoe was voor vele tuindorpbewoners te groot. Men ging liever zwemmen in de vijver in de eigen buurt. Kleedgelegenheid was er bij de vijver echter niet, zodat men zich op de omringende groenstroken omkleedde. De bewoners rondom de vijver waren bevoorrecht: zij konden zich thuis omkleden en gehuld in badjas de straat oversteken. Een ongewenste situatie natuurlijk. Neem daarbij het ontbreken van toezicht en het idee om een zweminrichting op te richten was snel geboren.

Architect A.K. Beudt - die al betrokken was bij het werk van Karel Muller voor de bouw van de woningen voor het tuindorp - maakte een ontwerp voor de opstallen. Bewoners en bedrijven brachten het geld bijeen om de bouw te kunnen realiseren en er werd een vereniging opgericht voor het beheer en de exploitatie. In het voorjaar van 1923 werd de Bad- en Zweminrichting " 't Tuindorp" geopend en konden de eerste zwemmers een 'gecontroleerde' duik nemen. De Bad- en Zweminrichting bestond uit drie zwembassins die door scheidingswanden waren afgeschermd van de vijver en 'het diepe', dat door middel van drijvende balken was uitgezet. De kleedgelegenheid bestond uit twee rijen badhokjes en een grote kleedzaal. Spoedig na de ingebruikneming werd een houten springtoren geplaatst.

Zoals in die jaren gebruikelijk, kende ook het Tuindorpbad een dienstregeling. Niet

alleen de openingstijden werden daarin geregeld. Belangrijker waren de tijdstippen waarop door de heren en waarop door de dames gezwommen mocht worden. Gezamenlijk zwemmen werd, buiten het zondagse ouderuurtje wanneer ouders met hun kroost konden zwemmen, slechts spaarzaam toegestaan. De dienstregeling werd in 1957 afgeschaft, echter niet voordat met 'meneer pastoor' was overlegd. Naast het 'vrij' zwemmen konden ook zwemlessen gevolgd worden teneinde het zwemdiploma te kunnen behalen. De lessen werden gegeven door badmeesters. Een lucratieve nevenbaan omdat het geven van zwemlessen een privé-aangelegenheid was. Vele honderden tuindorpers hebben hun zwemdiploma behaald in het Tuindorpbad. Maar na de komst van een gemeentelijk instructiebad in Hengelo en het georganiseerde 'schoolzwemmen' kwam aan het geven van zwemlessen in het Tuindorpbad spoedig een einde.

Niet alleen dat instructiebad was een bedreiging voor het voortbestaan van het Tuindorpbad. Al in 1959 hadden er zich donkere wolken boven samengepakt toen de gemeente Hengelo met plannen kwam voor de bouw van een modern zwembad in de buurt van het Tuindorpbad. Deze plannen gingen echter de ijskast in om er in 1968 weer uit te komen en gerealiseerd te worden in de vorm van een combi-zwembad in

Tuindorpbad anno 1930

Hengelo-Noord: het 'Twentebad'. Aan dit nieuwe zwembad verloor het Tuindorpbad veel klandizie. De Vereniging die het Tuindorpbad exploiteerde kreeg het moeilijk. Zo moeilijk zelfs dat in 1972 besloten werd het Tuindorpbad in eigendom over te dragen aan de gemeente Hengelo voor een symbolisch bedrag van één gulden. De Vereniging, i.c. de wijkbewoners, zou echter het bad blijven exploiteren omdat de gemeente het overnam zonder verplichting tot exploitatie.

In 1977 onstond een Vriendenkring die hand- en spandiensten verleende om zo de exploitatielast te verlichten. Het zwembad bleef open omdat het na al die jaren nog steeds aantrekkingskracht had voor met name de directe omgeving. Belangrijker wellicht was, dat het bad een goede sociale functie vervulde. In 1978 kwam vervolgens ook de exploitatie van het bad in handen van de gemeente Hengelo. Gemeentelijke bezuinigingen waren er de oorzaak van dat in 1987 het Tuindorpbad op de nominatie stond om gesloten te worden. Doel van de gemeente was om in Hengelo slechts één zwemvoorziening in stand te houden: het Twentebad. De vele protesten van gebruikers van het Tuindorpbad tegen sluiting hadden tot resultaat, dat het Tuindorpbad open kon blijven. Het onderhoud zou echter tot een minimum worden beperkt, en de Vrienden van het Tuindorpbad zouden meer ingeschakeld worden bij het beheer van het bad.

De volgende donkere bui kwam in november 1990 boven het bad te hangen. De Hengelose politiek schaarde zich achter het standpunt van het College van Burgemeester en Wethouders om het Tuindorpbad af te slanken. De gemeente zocht naar een andere recreatieve functie voor de vijver omdat het onvoorwaardelijk openhouden als zwembad te veel investeringen zou vragen. De opstellen van de zweminrichting zouden daartoe gesloopt worden en de Tuindorpvijver verworden tot een recreatieplas.

De wijkbewoners richtten het 'Tuindorp Comité' op dat zich het behoud van het zwembad als geheel tot doel stelde. Dit Comité trad direct in gesprek met de verantwoordelijke wethouder. In 1991 werd het Tuindorp Comité omgezet in de 'Stichting Tuindorp'. Deze stichting stelde zich het behartigen van de belangen van Tuindorpbewoners in de ruimste zin ten doel. Binnen deze stichting zou de werkgroep 'Vijver en Bad' zich bezighouden met het streven naar behoud van het Tuindorpbad. In mei van datzelfde jaar presenteerde de werkgroep de nota 'Tuindorpbad, oud in nieuw perspectief'. Deze nota gaf een historische schets en een plan van aanpak met betrekking tot de instandhouding van het Tuindorpbad als zwemvoorziening. Voor dit streven wist de Stichting Tuindorp zich gesteund door de Rijksdienst voor de Monumentenzorg, die het bad als uniek bestempelde, mede omdat het als een oorspronkelijke voorziening binnen het tuindorp beschouwd kan worden. Het college van B.& W. van Hengelo wees in juli 1992 het plan van de Stichting van de hand, omdat het teveel geld zou gaan kosten. Dat besluit ontlokte acties van de wijkbewo-

ners richting de politiek om hun wens tot behoud van het bad kracht bij te zetten. Die bleven niet zonder succes. Langzamerhand begon zich een raadsmeerderheid af te tekenen voor het reserveren van meer geld voor het behoud van het Tuindorpbad. Intussen had de Stichting voor haar streven naar behoud van het zwembad de Overstichtsprijs ontvangen. Hierdoor kon zij een architectenbureau opdracht geven om een plan voor behoud van het bad te ontwerpen. In januari 1993 werd het 'Rehabilitatieplan Tuindorpbad' gepresenteerd. Dit plan omvatte meer dan alleen restauratie. Ook werden hierin ideeën ontvouwen waarmee het bad een grotere aantrekkingskracht zou krijgen en daardoor meer levensvatbaarheid.

Ook de gemeente kwam met een nieuw plan. Het idee van de recreatieplas was aan de kant geschoven. Het bad zou wel volwaardig zwembad blijven. De voorzieningen voor het toezicht en het afsluiten van het bad zouden echter alleen tijdens het zwemseizoen aanwezig zijn. Buiten het zwemseizoen zou het bad voor andere doeleinden gebruikt worden. Hiertoe zouden de bestaande opstallen gesloopt en de badindeling verwijderd worden.

*Tuindorpbad anno 1999
Foto: H.A. Kleerebezem*

Het college van B.& W. bestempelde de plannen van de Stichting Tuindorp en van de gemeente als gelijkwaardig. Voor het plan van de Stichting kon pas worden gekozen, als zou blijken dat daarvoor voldoende steun te vinden was bij de bevolking. In de zomer van 1993 vond een grote actie plaats voor behoud van het bad. Die actie werd een groot succes. Toen vervolgens ook van de kant van de Machinefabriek Stork (financiële) steun kwam voor het plan van de Stichting, leek de zaak beklonken. Begin 1994 koos de Hengelose politiek voor het ingediende plan van de Stichting Tuindorp. Voor de realisatie van het rehabilitatieplan van het Tuindorpbad werd door de tuindorpbewoners een nieuwe stichting opgericht. Uit vele hoeken en gaten werden menskracht, materialen en vooral veel geld geworven. Aan morele steun ontbrak het ook niet: in 1998 kreeg het Tuindorpbad de status 'Rijksmonument'.

Na een aantal jaren aan het werk te zijn geweest kan de rehabilitatie van het bad in 2001 worden afgerond. Het Tuindorpbad is dan nog steeds in eerste instantie een zwembad. Twente's laatste natuurbad. Moeder Natuur zorgt nog steeds voor aanvoer van vers (bron)water in de vijver en daarmee voor het zwembad.

Daarnaast heeft het nog sterker dan vroeger een ontmoetingsfunctie gekregen, ook buiten het zwemseizoen. Zo is de voormalige grote kleedzaal omgebouwd tot een multifunctionele ruimte geschikt voor onder meer vergaderingen en feestjes.

Water in de stad kan dus meerdere functies hebben. Het is toch echter altijd weer de menselijke factor die om de hoek komt kijken bij de beslissing óf het een functie kan hebben en welke. In het Tuindorp 't Lansink heeft het water zowel z'n sier- als gebruiksfunctie kunnen behouden. Inmiddels al weer 78 jaren.

STREEKTAAL

Lessens kreeg ik ne situatie woer nog wier good dudelijk wör woer het umme dreejt bie de streektaal-activiteiten. Ik leupe duur een groot woarenhoes en botsten hoaste op ne jonge vrouwe met een waandelkōarken, met doarin een klean wich met zo'n sabbeltitken in 't meundke. De jonge moo keek mie an en ik keke öar an en toen bleek zee nog bie mie in de klasse ezetten te hebben. Viej gungen efkes bieproaten en ik vreug: "Ie doot der toch wal plat met?"

"Nee, want as 't temee in de peuterklasse keump, mut het good Hollaands können kuijeren. En plat heurt het wal as ik met öar va kuijere." De moo spreuk mooi plat... Jammer genug was het doar neet de tied en de geleagenheaid um oetvoerig oet te leggen dat plat proaten met de wichter juus vúúrdelig is en neet noadelig. Doer he-j het nukse misverstaand en hoe maak iej dat grootschalig dudelijk?

Geluklig krie-j nen aanderen geest wat plat angeet: "Goat stoan a-j vuur Twente bint!" "Den steet mooi bie j oons!" (tekst oonder "n voetbalbeker van FC-Twente).

"Jipke en Jannöaken" vlög de dure oet, ik heure van völle leu dat ze der met an 't excerseren zeent. Viej hebt een poar deage op etrökken met de opname-ploeg van Het Klokhuis: dee wilt een 'item' an dialect besteden, en dan is het mooi dat ze Twente as 'pilot-project' oetkiest. Vanoet Hongarije was der ook ne camera-ploeg den minderheids-gebieden as thema har; zee keuzen vuur Freeslaand en ook vuur Twente.

Van 'n Biebel van Anne van der Meiden kreeg deel III 't lech te zeen in Bornerbrook, gedeeltes oet het Oale Testameant. Doar zi-w bliej met. Op het symposium gung het oawer de sacraliteit en de Biebel(vertalingen), en dan wordt wier dudelijk dat de sproake neet ampat steet mear een onderdeel is van het complete pakket dat Tukker heet. *Viej commandeert neet mear viej geeft road: Gij zult niet stelen* wordt dan: *Stellen, dat doo-j nich.*

Het is mooi um De Prediker in het plat te lezen!

Drs. André Hottenhuis keump met de bundeling "Wat (nog) niet in Dijkhuis staat" vuur 'n dag in Borne. Een prachtig boek met 1000 nije "items" en een register met 4000 wöare en mooie tekeningen der bie j. Wier een standaardwoark oawer het Twents!

Condea-Servo is een chemisch bedrijf in Dealden. In dat bedrijf wordt nog völle plat esprökken en dat veend ie ook wier in het personeelsblad. Erwin Olthuis schreef doarin aait een schuunschrift, en bie j zinne Vutterieje wollen ze doar iets met doon. Al oawerlegend met de directie is doar een bundel vuur bedach met een antal van zinne schuunschriften en dan nog een stuk of tien schrievers of dichters oonder de titel "Wa-k zeggen wol". Een proef-exemplaar is al an eböaden, 'n echen bundel keump in 't noajoar oet.

Op het VDI krie-w nog gedurig verzeuken um vertalingen van feest-teksten (geboorte, trouw, jubilea).

De media doot alverdan mear oawer plat. Tubantia in Stad en Land, mear ook de kopbladen oawer wat der in de desbetreffende regio gebuurt; RTV-Oost met Accent op zoaterdag van 12-13 uur; Net 8 met een ampat thema, en de lokale omroepen neet te vergetten, zoas Eanske, Borne, Goor, Almelo en Wierden ook structureel.

Het tidschrift Verdan keump in september oet met het thema "zwart-wit" en in november met het thema 'feest'; in oktober is der ne manifestatie in Hooegeveen vuur het hele SONT-gebied.

En zo knoje viej verdan. 't Löp lekker, mear viej zeent nog neet zo wied dat opvoeding en onderwies in heel Twente van harte gangs zeent met tweetalige programma's.

Goat der vuur - a-j vuur Twente bint!

Gerrit Kraa

LEZING

Noteert u vast in uw agenda: **8 oktober 2001:**

'WAS TWENTE EEN EILAND IN DE WERELD?'

Archeoloog dr. A.D. Verlinde, die meer dan 20 jaar de opgravingen in Overijssel leidde, neemt ons mee naar de prehistorie van onze regio.

Locatie: Renatakerk, Brinkstraat 70 te Enschede (verlengde Oldenzaalsestraat voorbij de Boulevard).

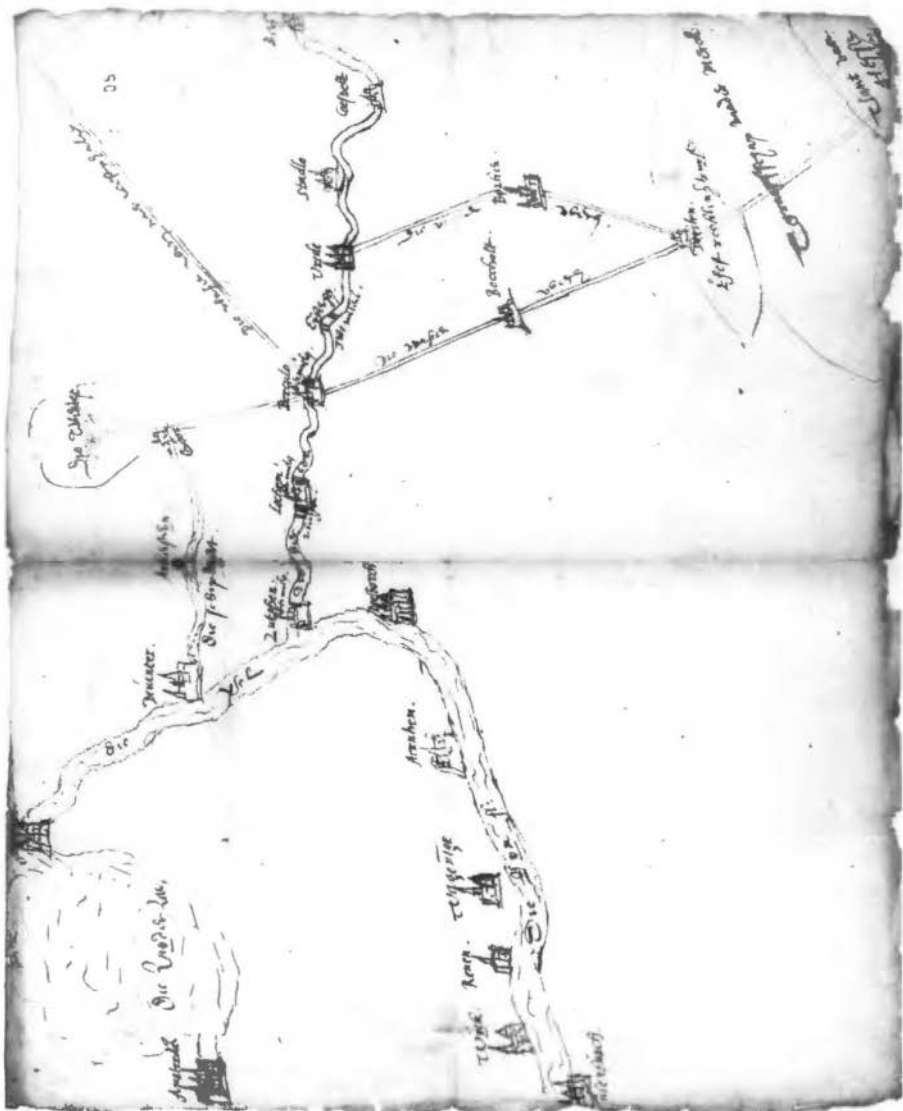
Aanvang: 19.45 uur

BAD BOEKELO: DE ZEE OP DE HEIDE

Ansichtkaart uit de collectie van J. Sybrandi

De Koninklijke Nederlandse Zoutindustrie stichtte in 1943 de zweminrichting 'Bad Boekelo'. Het bijzondere van dit bad was, dat het uit zout water bestond en dat er een kunstmatige golfslag in kon worden aangebracht. Zo ongeveer eens per half uur klonk er een claxon en zetten zich twee schoepen in beweging die 5 à 10 minuten draaiden, waardoor een golfbeweging in het bad ontstond; een belevenis voor die tijd. Op de ansichtkaart zijn ook de touwen zichtbaar, waarin de baders hingen als het water al te woest te keer ging. Want, zo vertelde mij een zegsman: de golven gingen soms hoog! Behalve het golfbad was er ook nog een familiebad met een tweetal glijbanen. Hierin was het water als een spiegel. Mensen die niet van zwemmen hielden, konden het zaakje in ogenschouw nemen: er was een restaurant dat uitzicht bood op de plassen.

J.S.

2001 - JAAR VAN HET WATER

DE OUDSTE KAART VAN BERKEL EN SCHIPBEEK - 1592

H. Reynders

In een periodiek dat dit jaar aandacht schenkt aan het thema 'water', mag een afbeelding van de oudst bekende kaart die de afvloedstromen van het Twentse water toont, niet ontbreken. Uit het verleden zijn enkele kaarten bekend, die in grote lijnen (tal van) beekjes in Twente aangeven, maar slechts globaal aanduiden waar deze stroompjes hun loop moeten hebben gehad. Hagens publiceerde destijds een oude kaart uit 1757 van het stroomgebied van de Schipbeek-Buurserbeek ⁽¹⁾. Een globale kaart met het stroombied van Berkel en Schipbeek uit het jaar 1592 bevindt zich in het Staatarchiv te Münster ⁽²⁾. In die tijd was met name het handelsverkeer van de IJsselsteden met het achterland ernstig teruggelopen, voornamelijk ten gevolge van de vele vernielingen en opgelopen onderhoudsachterstanden tijdens de Tachtigjarige Oorlog. Dat was de reden dat er besprekingen werden gevoerd tussen afgevaardigden van Zutphen en vertegenwoordigers uit het gebied van Vreden om de Berkeltaart weer nieuw leven in te blazen. Daarover zijn archivalia in het Münsterse archief bewaard gebleven ³. De gepresenteerde kaart is rechts onderaan gesigneerd: 't Lant van Hessen. Gezien de simpele weergave van water- en weggennet mogen we aannemen dat de 'kartograaf' zijn kaart vermoedelijk heeft getekend op basis van herinnering en informatie van derden. Dat neemt niet weg dat bij bestudering ervan vele details worden getoond. Het zou te ver voeren om hier alle namen van waterlopen en plaatsen te noemen; het opzoeken ervan laten we graag aan de lezer over als nuttig tijdverdrijf. Helaas is het stroomgebied van de Schipbeek=Schipvaart (waarvan de bron nu de Buurserbeek is), slechts tussen Deventer en Goor getekend. Daar tussenin (in de vouw van de kaart) is Arkelsteyn te lezen. De waterverbinding van Culemborg tot Kampen geeft de Rijn en de IJssel aan terwijl Amsterdam (als een handelsdoel), gelegen aan het IJ, op de linker kaartrand is te zien. Twente is aangegeven boven Goor, terwijl de weg van Borculo naar Westfalen eindigt in de rechter bovenhoek.

1. Hagens, H., 'Molens, Mulders, Meesters', (Almelo, 1978) p. 57-72
2. S.A. Münster. 'Fürstentum Münster Hofkammer', XVIII A6
3. Voesse en Goesen. S.A. Münster, (1982), p. 74/75, nrs. 144, 145 en 109
Terhalle, H., Die Berkelschiffahrt in der Wirtschaftsgeschichte des niederländisch-westfälischen Grenzraum, in: 'Beitrage des Heimatvereins Vreden zur Landes- und Volkskunde', (Vreden, 1975) Band 4.

*Gedeelte kadastrale kaart van Borne met ijzermolen
In het gedeelte, aangegeven met x, heeft in 1886 Jan Gerrit ten Cate gewoond.*

BORG EN BORGENDE

M.G.E. van Harten- Fransen

Herhaalde malen is er geschreven over de plaats Borgende en de betekenis daarvan. Uit Borgende is later het dorp Borne ontstaan. We moeten ons daarvoor verplaatsen naar de vroege Middeleeuwen. De naam Borg-ende verraadt al, dat er een borg aanwezig is geweest. Een borg op het einde. Het dorp Borne lag midden in de marke Zenderen, het Kerspel of gericht Borne. De marke Zenderen was omgeven met een landweer. De Ennekerdijk in Borne moet eens deel uitgemaakt hebben van deze landweer. Omstreeks de jaren 1977-'78 zijn daar heel grote duikers geplaatst. Doordat ik daar woonde heb ik de werkzaamheden op de voet gevolgd. Tijdens het graven kon worden vastgesteld, dat de grond doorwoeld was met wortels van bomen en struiken. Dat heb ik op foto vastgelegd. Nadat de landweren hun functie hadden verloren zijn er dijken ontstaan.

Bekend gegeven is dat er zich in de landweren S-bochten bevonden, waar een wachtpost of borg aanwezig was.¹ Men kon een borg altijd aantreffen bij een waterverbinding en een verkeersweg, hier ter plaatse de Abraham ten Catestraat (in 1680 de Steenstraat genoemd) en de Bornse Beek achter Galerie Polder. Een borg zou ook een woonborg kunnen zijn, bewoond door edelen. Hierbij moeten we ons geen kasteel voorstellen, maar een eenvoudig gebouw. De borg van Borne wordt voor het eerst genoemd in 1576 in een akte, in het bezit van de heer Ten Cate te Utrecht. Ten Cate heeft meermalen geschreven over de borg en de plaats waar deze volgens hem moet hebben gestaan, namelijk schuin tegenover Galerie Polder aan de Abraham ten Catestraat. Zelf ben ik een andere mening toegedaan op basis van verschillende gegevens. In de akte van 1576 staat:

“Den borch binnen het dorp dienende tot in ende uytganck der Kercke, tot een receptaekell van die van de Huise Grootenhuis”.

Volgens de heer Ten Cate betekent dat: “de heren van de borg lopen naar de kerk door de kleine zijdeur van de kerk”. Ik heb hiervoor een andere verklaring. Volgens het Middel- Nederlandsch Handwoordenboek betekent Uteganck: uitgang, uitkomst van een rekening; inganc: entreegeld. Van Dale geeft een veel duidelijker betekenis namelijk: “ingående en uitgaande rechten, belasting op in en uitvoer”. Hieruit mogen we concluderen dat met ‘in ende uytganck der Kercke’ bedoeld wordt, dat de bewoners van het huis c.q. de borg belast waren met de inkomsten en uitgaven of accijnzen

door de kerk. 'Receptaekell' betekent: bewaar- of wijkplaats, toevluchtsoord voor de heren van het Grootenhuis. In 1660 wordt Jonker Johan Mulert tot Voorst als bewoner genoemd van het Grootenhuis. De eerste ontdekking deed ik in een oud kerkboek van de Hervormde Kerk te Borne uit 1647, waarin staat:

“De borch in die Horst so Joan Teunissen ten Cate bewoont, dem erfgenamen van salig jr. Herman van Twickelo unde jr. Johan Mulert tho Voerst tho kump, unde nhu Johan Teunissen ten Cate op 17 januari 1669 toebehoort”.

Volgens mijn onderzoek moet de 'borch' bestaan hebben, daar waar nu Galerie Polder is gevestigd en waar voordien steeds families Ten Cate hebben gewoond. Begeven we ons nu links van deze weg, in 1680 de Steenstraat in de Horst genoemd. (Horst betekent verhoging begroeid met houtgewas. Rond de grens van de gemeente Borne, voorheen Marke Zenderen, treffen we eenzelfde situatie aan meestal in ovaalvorm, een gedeelte van de landweer.) In 1686 verkoopt Cornelis Gerritsen het halve huis en hof aan Jan Gerrits ten Cate en zijn tweede vrouw Geeske ten Cate. Midden 18e eeuw wordt datzelfde huis bewoond door de zoon Gerrit Jan ten Cate en zijn vrouw Hilleken Scholten, met inwoner Jacob ten Cate. Zetten we nu alles op een rijtje en vergelijken we de bewoners, dan moeten we tot de conclusie komen dat op de plek van de huisstede van Cornelis Gerritsen nooit de borg heeft bestaan bewoond door Johan Teunissen ten Cate. Het is wel opvallend dat in deze omgeving veel doopsgezinde families hebben gewoond. Naast de door mij vermeende borg, nu Galerie Polder, heeft een Berent Gerrits ten Cate gewoond. Het is niet uit te sluiten - een sug-

Galerie Polder te Borne

gestie - dat hier de eerste Ten Cate's gewoond hebben, een kate naast de borg. In 1659 was een proces gaande over het recht van havezate.² Daarin verklaart Johan Mulert tho Voerst, dat sinds 1460 de Averhagens op het Grootenhuis gewoond hebben. Jr. Johan Mulert tho Voerst en jr. Herman van Twickelo waren gehuwd met de twee dochters van Christoffer Averhagen. In het proces brengt jr. Johan Mulert tho Voerst nog eens duidelijk naar voren, dat de Averhagens op het Grotenhuis gewoond hebben:

“... zelf bleek op de begraffenisse en gestoelte binnen de kerk Borne, den borgh binnen het dorp Borne dienende tot in ende uytganck der kercke tot receptaekell van die van den Huise Grootenhuis, neffens meer andere privilegien”.

Volgens de stamboom Ten Cate, uitgegeven door de heer Ten Cate te Utrecht, heeft deze hier te Borne de eerste koopman Gerrit ten Cate ontdekt, geboren rond 1540. Een erfkoopakte van 1644 geeft een aanvulling: de zoon van Gerrit, Hendrik ten Cate, was gehuwd met Geertken Then Kocks.³ Tevens worden meerdere families genoemd alle wonende te Borne, en Wilmink te Azelo. In die tijd woonde Teunis Lambert ten Cate in de Hof tegenover Jan Gerritsen ten Cate.

Tegenover de Meijershof, waar ook een S-bocht begint, woonde Geert Tonnis ten Cate. Hieruit blijkt dat Johan Tonnis ten Cate de bewoner is 'op de borg in de Horst', de huidige plaats van Galerie Polder. Er blijft geen twijfel over de verklaring van de naam Borgende: de borg op het einde, en die van Ennekerdijk: dijk op het einde.

Noten:

1. Dit gegeven heb ik ontdekt samen met wijlen de heer B. Wennekink tijdens onze onderzoeken in het veld.
2. Rijksarchief in Overijssel te Zwolle, Statenarchief, inv. 4078
3. Oud familiearchief Ten Cate.

Bronnen:

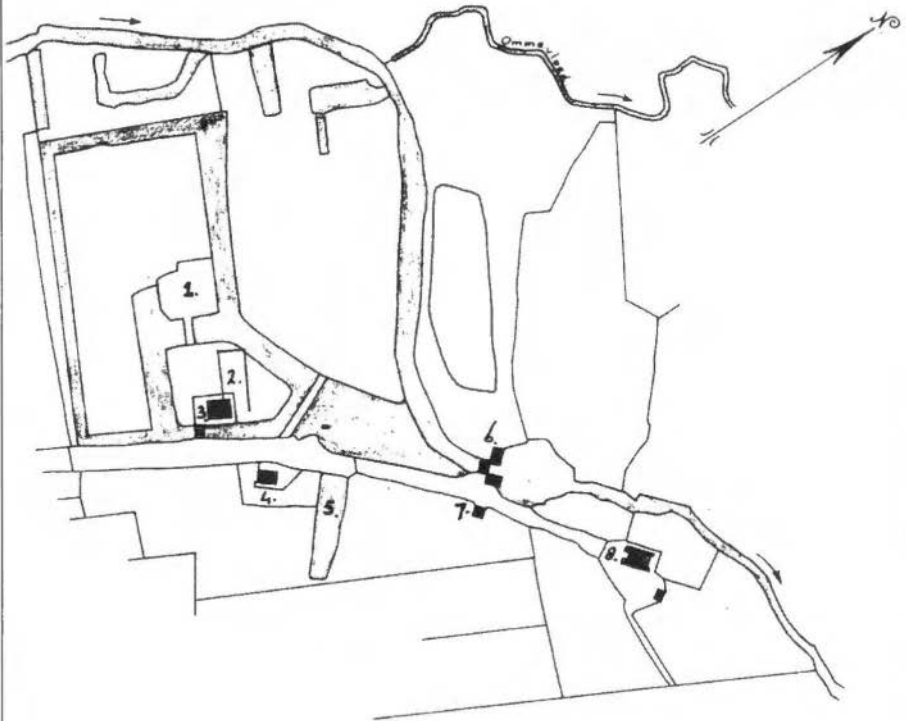
Markeboek Zenderen 1595

Volkstelling 1747

Kerkarchief Hervormde Kerk Borne

Borgen Landweren en Postwegen; Harten-Fransen van M.G.E.

Gem. Hengelo, sectie E blad 2, sectie F blad 2

De omgeving van de Oldemeule:

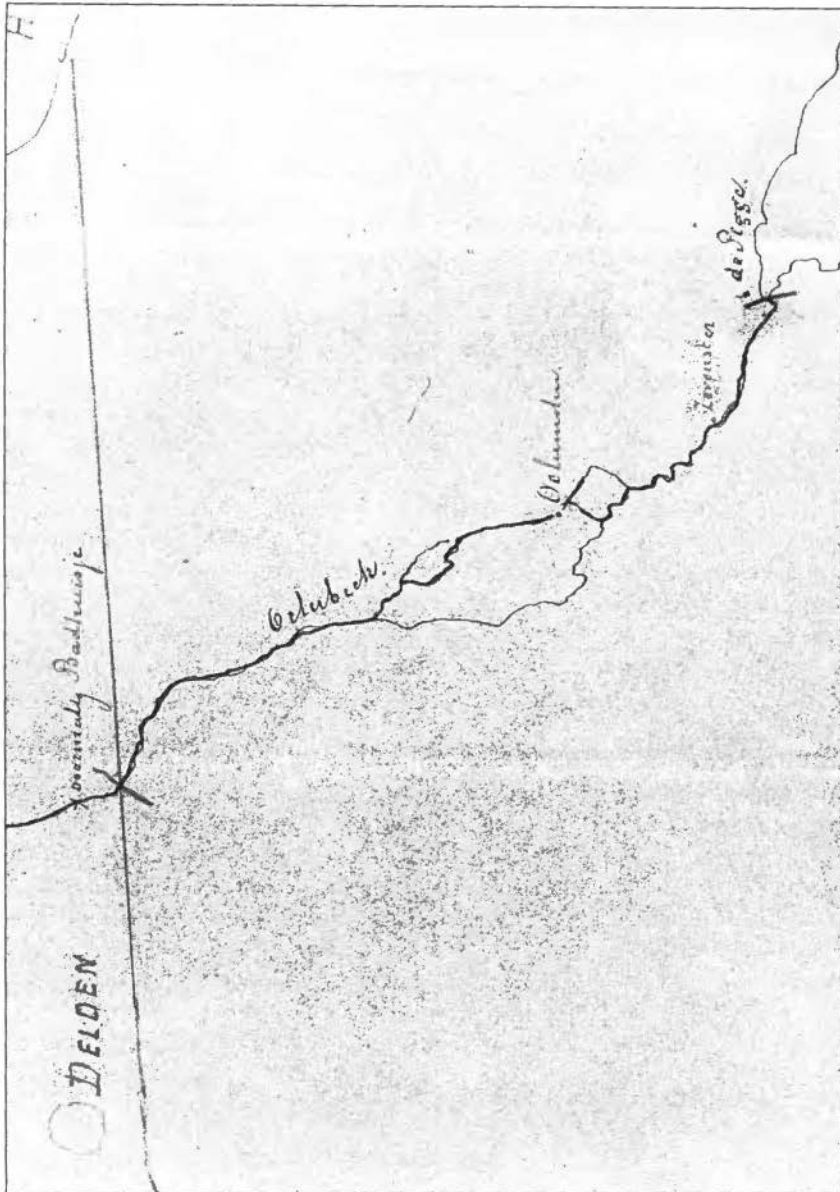
- 1. plaats van de havezathe*
- 2. plaats van het in 1988 gevonden bouwhuis*
- 3. Plashuis*
- 4. Zijthof*
- 5. Vrouwengat*
- 6. Molens*
- 7. Bakkerij*

2001- JAAR VAN HET WATER

HET VROUWENGAT BIJ DE OLDEMEULE: EEN HISTORISCH ZWEMBAD?

Joop Meijer

Een mysterieus onderdeel van de aanleg van de havezate Oldemeule in Eule (gem. Hengelo), is het zogenaamde 'Vrouwengat', ingetekend als nr. 5 in de bijgevoegde plattegrond. Volgens de plaatselijke overlevering was dit Vrouwengat het zwembad van de dames van het huis Oldemeule en zou het aangelegd zijn met wanden van Bentheimer steen. Overigens is er ook een variant bekend die zegt, dat de bodem bedekt was met Bentheimer steen. In 1990/91 liet Dirk Euverman, de huidige bewoner van het fraai door hemzelf gerestaureerde boerderijtje net naast de plaats van dit Vrouwengat, wat boomstronken verwijderen. Vol verwachting keken we in het ontstane gat en zagen inderdaad een beschoeiing, echter niet van Bentheimer steen, maar van gekloofde eiken palen, die \pm 3 meter diep in de grond staken. Helaas kon de ouderdom van de palen niet vastgesteld worden. Er zitten er nog in de grond, dus misschien is dit in de toekomst uitvoerbaar en weten we dan in elk geval iets meer over de ouderdom. Voorlopig houd ik het er zelf op, dat het Vrouwengat een 'visserij' was die in verbinding heeft gestaan met de Oelerbeek. Een lijntje op de oudste kadastrakaart (1832) lijkt op deze verbinding te duiden. Het Vrouwengat lag vóór de vroegere boerderij Zijthof, omstreeks 1900 afgebroken en later vervangen door de nog steeds ter plekke staande boerderijtjes. Het was in zekere mate berucht bij de molenaars van de Oldemeule: regelmatig sloegen er bij de watermolen paarden op hol als gevolg van de maalgeluiden en eveneens regelmatig kwamen deze dan met hun aanspanning terecht in het Vrouwengat. Ook mijn schoonvader J. Vennink wist zich goed te herinneren, dat hij de winterdag een aantal keren in het Vrouwengat te water moest om paarden uit hun aanspanning los te snijden. In overleg besloot men daarom in de vijftiger jaren het Vrouwengat te dichten. Hiermee kwam ook een einde aan een andere functie van het Vrouwengat, namelijk die van ijsbaan. Het stilstaande water bevroor snel en was dan al gauw beschikbaar als ijsbaan.

Het badhuisje aan de oever van de Oelerbeek. De gasten van het nabij gelegen hotel Carelshaven zullen er zeker gebruik van hebben gemaakt.

Foto: J. Mulder, Enschede.

2001- JAAR VAN HET WATER

ZWEMMEN IN DE OELERBEEK

Aafke Bolusset-Brunt

In 1888 vond de aanbesteding plaats van een voor de firma Van Heek & Co. te Enschede te bouwen eigen blekerij in Boekelo, een voorloper van de in 1895 opgerichte Boekelosche Stoomblekerij. De blekerij verrees op een terrein waar drie beken samen komen: de Boekelerbeek, de Teesinkbeek en de Veldbeek. Een ideale locatie; althans voor de heren Van Heek. Voor de bevolking van Delden aan de oostzijde begrensd door de Oelerbeek, het vervolg van de Boekelerbeek, had de keuze van deze plek vrijwel onmiddellijk onaangename gevolgen. In de zomer van 1889 was het water van de Oelerbeek zodanig vervuild dat er niet meer in gezwommen kon worden. Een afvaardiging van de Deldense bevolking schaarde zich onder het vaandel van de gemeentesecretaris om hierover beklag te doen bij de 'Heeren Gedeputeerde Staten van Overijssel'. Men wendde zich tot de heren met het "beleefde doch dringende verzoek pogingen te willen aanwenden tot voorkoming dezer verontreiniging". "Genoemde beek", zo gaat het verder, "wordt door beiderlei kunne gedurende het voorjaar en de zomer aangewend om daarin door een verfrisschend bad, de gezondheid te bevorderen. Sederde eenige dagen is dit water in dier mate verpest dat het genot der verfrissching door baden of zwemmen moet worden ontzegd". Vervolgens werd gememoreerd dat deze toestand nadelig is voor de landbouw en het vee en dat een "groot getal visschen in die beek dood en bedwelmd wordt aangetroffen". Ruim twee maanden na het indienen van het verzoekschrift kwam uit Zwolle het verheugende bericht dat een uit door GS ingesteld onderzoek bleek dat de bezwaren gegrond waren en dat "maatregelen beraamd worden om daaraan tegemoet te komen". Van deze maatregelen is het blijkbaar niet gekomen. In de zomer van 1890 ontving de burgemeester van Delden schriftelijke adviezen van een jurist in Den Haag. Helaas is het bij dit advies gebleven. De verontreiniging nam alleen maar toe. Al weldra stelde een tweede vervuiler de eerste in de schaduw. De gemeente Enschede gebruikte de Oelerbeek voor de afvoer van vuil rioolwater. In het begin van de jaren zeventig werd deze belasting pas verminderd door de aanleg van een goede rioolwaterzuivering en het toegenomen milieubesef. In 1998 saneerde het waterschap Regge en Dinkel de bodem van de beek. In principe kan er dus weer gezwommen worden.

Bron:

Huisarchief Twickel, inv.nr. 3294.

*Uurwerk uit de voormalige Bisschopspoort te Oldenzaal van Jurriën Spraekel
Foto: Museum het Palthehuis*

WIE HEEFT ER GELIJK OF DE GESCHIEDENIS VAN EEN UURWERK

G.A.B. Nijhuis

Omdat het Jaarboek Twente mede een uitgave is van het VDI, een reactie, tevens aanvulling op een artikel uit dit Jaarboek van 2001. F.G.H. Löwik schrijft in 'Van Twentse stoelklokken en hun makers' over de uurwerkmakersfamilie Sprael uit Goor en neemt tegelijk de fabricatie van een Oldenzaals uurwerk mee. De titel van onderstaand artikel is nogal vaag en vraagt om uitleg. Op het gelijk hebben slaat het laatste gedeelte, met name toen het uurwerk als laatste dienst heeft gedaan in een (kerk)toren. De plaats waar dat is geweest is in het geding: Wierden of Haarle. Het eerste gedeelte gaat over de maker ervan en waar het gedurende een aantal eeuwen zijn werk heeft gedaan. Het tweede over de bestemming buiten Oldenzaal.

Van het Klooster van Oldenzaal, via de Bisschopspoort naar Wierden en vandaar terug naar Oldenzaal?

Sinds 1581 is door de opstandige Hollandse adel de gereformeerde godsdienst als staatskerk opgelegd. In het westen van het huidige Nederland verliep de reformatie op een andere manier dan in het oosten. Met name in Twente ondervonden de edelen en de bestuurders van de drie grote Overijsselse steden (Deventer, Zwolle en Kampen) grote tegenstand bij de invoer van de 'ware christelijke religie'. In diverse plaatsen duurde het lang voordat de nieuwe godsdienst ook maar een klein beetje vaste voet kreeg. Pas in 1650 werd het klooster Oldenzaal door Ridderschap en Steden 'gekocht'.¹ De verkoop en het verdere gebruik van de gebouwen is bepalend voor wat er met het uurwerk is gebeurd. Na jarenlang getouwtrek werden de inkomsten van de vroegere bezittingen aan de Ridderschap toegewezen, wie het voornamelijk ging om de inkomsten; geld uitgeven voor de instandhouding van onder andere het kloostergebouw zelf, wilde zij blijkbaar niet. Omdat er weinig onderhoud is gepleegd - het klooster wordt dan nog steeds bevolkt door nonnen dient in 1643 in elk geval de toren op de kloosterkerk dringend te worden hersteld. Als de nonnen vertrekken komt het klooster leeg te staan en wordt het voor andere doeleinden (huisvesting van één van de twee predikanten) gebruikt. De toren zal zijn hersteld. De klok op de toren van het klooster heeft blijkbaar een voorname functie vervuld en zal nodig aan vervanging toe zijn geweest; in 1653 wordt 'Aan Jorryen Sprael voor 't maecken van het nieuwe uyrwerck Fl. 276, -, -' uitbetaald).² De jaarlijkse rekeningen geven dan tot voor in 1800 een jaarlijkse uitgave van 18 stuivers (later verlaagd naar 16 stuivers) aan voor 'het stellen van het uyrwerck' (= het bijstellen van de tijd, het kleine onderhoud wordt door de Ridderschap betaald), ook al is dit tussentijds naar een andere plaats verhuisd.

In 1678 is aan *'Jurriën Spraekel Horlogiemaecker tot Goor als het uurwerck van boven beneden in de kerck wierd gebracht Fl. 12, 10, -'* betaald. Een paar jaar later wordt de toren afgebroken.³ Waar het uurwerk dan zolang blijft is nog een vraag. Vanaf 1688 wordt (voor een aantal jaren, zie verderop) geen uitgave meer voor het stellen van het uurwerk gedaan. De burgemeesters van Oldenzaal vragen in 1693 aan de Ridderschap om verlenging van betaling door de Ridderschap van het onderhoud van het uurwerk.⁴ Ze schrijven dat, nu de kloostertoren is afgebroken *'bij ontsteltenisse van welckers kloekenslach, naedien veele ingesetenens grotelyx waeren g 'incommodeert, soo hebben wij ten dienste der ingesetenen en meer anderen hoochnodig geacht de clocke en uurwerck van dien, 't welcke by contaminatie en vervolgh van ledig staen verargerende, op de Bisschopspoorte (:als de bequamste en dienstichste plaats:) goed gevonden te doen herstellen'* waarvoor tot en met 1685 de rentmeester van het Klooster aan Derck ter Fugte jaarlijks 18 stuivers is betaald. Ze zeggen dus dat bij gebrek aan de kloekenslag (het aangeven van de uren en/of het luiden van de klok met de klepel) vele Oldenzalers worden gedupeerd en dat door het niet gebruiken van de klok, deze kapot zal gaan. Het verzoek om de luidklok en het uurwerk op de Bisschopspoort te plaatsen is intussen inwilligd. Het antwoord van de Ridderschap, dat op 4 december 1693 wordt gegeven luidt: *"hierop kan niet worden gedisponeert"* w.g. Robert van Ittersum. Uit jaarrekeningen van latere jaren is op te maken dat de betaling van het stellen, dus het op tijd zetten, door de Ridderschap wél is betaald.

18e eeuw

Deze gehele eeuw heeft het uurwerk en de luidklok op de Bisschopspoort dienst gedaan. Met een luidklok wordt het *'middagluiden met de klokke uit het klooster'* door de koster verricht, staat in 1727 vermeld.⁵ Op 17 februari 1786 doet de weduwe van de koster dat nog steeds, althans wordt haar dit voor een volgende periode van zes jaar toegestaan.⁶ Dit gegeven staat ook bij de *'Afgehoorde rekeningen van de Geestelijke Goederen 1782-1793'*.⁷ Zij mag kosteres blijven van het zogenaamde *'Bisschoppen uirwerck en tot het Middagluiden te Oldenzaal'*.

19e eeuw

Een aantekening uit het 'Dagboek' uit de archieven van de familie Essink⁸ geeft uitsluitel. Verondersteld mag worden dat in dit dagboek, geschreven door een lid van een vooraanstaande familie, zeker de waarheid van dat moment geschreven is: *'In 1865 is de Bisschopspoort afgebroken, de windvaan, zijnde een Bisschop, staat nu op de smit van Willem Siemerink. Het klokjen van de poort, wat voorheen op het klooster van St. Agnes heeft gestaan, is nu op de fabriek van Mannes Gelderman bij het spoor, waarvan de wevers mede worden geroepen, waarvoor desen opstond Sancta Agnes roep U. Het uurwerk staat nu op de Cath(olieke) kerk te Wierden en is door pastoor Henricus Bloemen gekocht en geschonken, den toorn is voor afbraak*

verkocht'. (In 1867 werd H.W. Bloemen pastoor te Wierden. In 1921-1922 werd in Wierden de Sint Johannes de Doperkerk aan de Stationsstraat gebouwd als vervanger van een kerk uit 1848, die weer een kerk uit 1808 verving.) Over de luidklok schrijft B.H. Hommen⁹, dat de oudste luidklok uit het Agnesklooster met de tekst 'SANCTA-AGNES-ORA-PRO-NOBIS-AD-DOMINUM GHERHARDUS-DWOU-MEFECIT ANNO-DNI-M-CCCC-LXXXVI' , (dus in 1486 gegoten door Geert van Wou). Volgens Hommen zou ze ook nog dienst hebben gedaan als klok voor de textielfabriek van P.J.Gelderman, J.F.Pese Binkhorst en E.A.Tegel in het voormalige kloostergebouw. Als dit zo is dan is de luidklok in de dertiger jaren van de 19e eeuw van de Bisschopspoort naar deze fabriek, op de plaats van het oude klooster, verplaatst en daarna (volgens het dagboek van Essink) verhuisd naar de fabriek van Gelderman bij het spoor. Waar is dit uurwerk toen gebleven? Terugggegaan naar Oldenzaal? Wie voelt zich geroepen dit uit te zoeken en daarvan melding te maken in dit orgaan?

Inventaris Oldenzaalse Oudheidkamer

De Heer Löwik schrijft: *“Van de genoemde Jacob (Sprael) is waarschijnlijk het 1 maal 1 meter brede torenuurwerk voor de Bisschopspoort van Oldenzaal. Na afbraak daarvan werd dat opgesteld in de lokale oudheidkamer”* (= het Palthe Huis). Het woord 'waarschijnlijk' kunnen we dus doorhalen; Jurriën Sprael is inderdaad de maker van dit uurwerk.

Over dit uurwerk zijn bij de oudheidkamer in Oldenzaal in de inventaris (nr 79) door De Bruyn opgemaakt, de volgende gegevens te vinden: *“Het torenuurwerk, dat vroeger geplaatst was op den Bisschopspoort. Bij den afbraak van die poort in 1861 verplaatst naar Haarle in den kerktoren. Daar bleef het in gebruik tot ongeveer 1916. Den 28e febr 1921 heeft de Old.Oudh. k. dit uurwerk als geschenk bekomen van den Heer A.A.W. v. Wulfften Palthe. Dit uurwerk is gemerkt aan de 4 hoekstijlen met den naam Jorien Sprael en daaronder 3 wapenschildjes. Het draagt boven, waar de lepelstil bevestigd is een fraaie bloemversiering van gesmeed ijzer. De hoekstijlen zijn aan het bovenste einde tot een korte brede krul gesmeed. Het uurwerk is later van een slinger voorzien”*.

Haarle of Wierden

Wie heeft nu gelijk? Het dagboek van Essink of de inventaris van het Palthe Huis? Is het uurwerk naar Wierden of naar Haarle (zuidelijk gelegen van de weg Nijverdal-Raalte) verhuisd. Een fout die door geschiedschrijvers steeds opnieuw weer wordt gemaakt, is het klakkeloos overnemen van hetgeen ooit eens door iemand is genoteerd, waarbij vaak de vindplaats ervan in de archieven niet is vermeld, en dat dan als vaststaand wordt aangenomen. Vroeger waren de archieven lang niet zo goed toegankelijk als tegenwoordig. Ook mevrouw Breitbarth neemt bovenstaande

gegevens in haar 'In en om het Palthe Huis' over. Kijken we naar de schenker van dit uurwerk (hoe is hij eraan gekomen?), dan valt op te merken dat in Wierden in de 19e en 20e eeuw geen A.A.W. van Wulfften Palthe is overleden. De Van Wulfften, oorspronkelijk Wolffsen¹⁰ geheten en uit Duitsland afkomstig, behoorden in het 18e eeuwse Oldenzaal vanwege hun predikantschap en huwelijk met de rentmeestersfamilie Nagel en verwant aan de predikantenfamilie Palthe, tot de notabelen. In Oldenzaal is in 1900 een extract uit het overlijdensregister van Almelo ingeschreven. Daar, in Almelo, is de in Oldenzaal geboren en woonachtige Arnold Albert Willem van Wulfften Palthe, op 4 oktober op 84 jarige leeftijd, overleden.¹¹ Hoe het dan mogelijk is dat Arnold Albert Willem in 1921 dan nog, 21 jaar na zijn dood, dit uurwerk kan schenken?

Vraagtekens kunnen door verder onderzoek ...

Wie voelt zich geroepen?

Noten:

1. Dit klooster heeft gestaan waar nu het winkelcentrum 'De Driehoek' staat.
2. Rijksarchief in Overijssel (RAO) te Zwolle, 4.1.1/ 959
3. RAO, 4.1.1/ 848
4. Stadsarchief Oldenzaal OAG 230
5. RAO, 4.1.1/ 1047
6. RAO 4.1.1/ 1048
7. RAO 4.1.1/ 46
8. Stadsarchief Oldenzaal OK 404
9. Hommen, B.H., Bijdrage tot een geschiedenis van de textielnijverheid te Oldenzaal tot 1900 in: 'Textielhistorische bijdragen 1964', p. 52 ev.
10. Stadsarchief Oldenzaal OAG 406
11. Zoon van wijlen Johannes Palthe en Carolina Bernardina Racer en weduwnaar van J.H. Storck

ARCHEOLOGISCH OVERZICHT VAN TWENTE OVER 2000

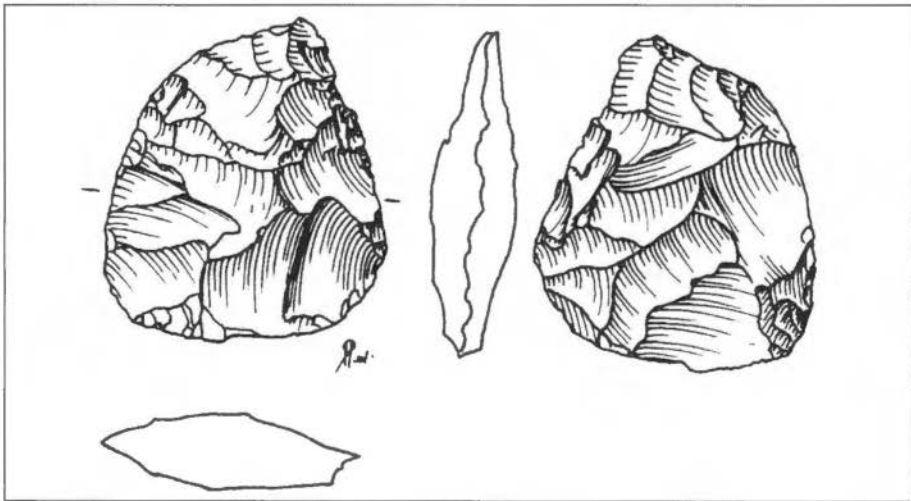
A.D. Verlinde

OPGRAVINGEN: geen

VONDSTEN

Losser/Gildehaus (afb. 1)

Bij de grens tussen Losser en Duitsland deden D. Schlüter en J. van de Steeg aanvullende vondsten uit het Midden Paleolithicum. Bij een natte zandwinning zijn van onbekende diepte bewerkte vuursteen en fossiele beenderen opgezogen. Bij het vuursteen is behalve een serie afslagen een tweezijdig bewerkte bladspits aangetroffen. Onder de beenderen was het ribfragment van een mammoet met waarschijnlijk kasporen erop. Dit bot is in Groningen gedateerd met de C-14 (koolstof) methode op een ouderdom van 44.840 jaar. Vanwege mogelijke minimale verontreinigingen is deze datering eventueel te jong. Een ander bot, namelijk een stuk rendiergewei, is ter controle ook gedateerd. Dat leverde bijna dezelfde datering op : 42.800 jaar oud. In elk geval heeft de zuigplas een open associatie opgeleverd van een koude minnende fauna uit de laatste IJstijd met daarbij aanwijzingen voor heel globaal even oude menselijke aanwezigheid, in casu Neanderthalers.

Afb. 1B. Losser/Gildehaus. Vuurstenen bladspits op ware grootte, wrs ruim 40.000 jaar oud.

Oldenzaal

G. Gesink meldde een vondst van N. Bode. De vondst was reeds in 1993 met een metaaldetector ontdekt in de nieuwbouwwijk 'De Essen'. Het betreft een bronzen hielbijl van 107 mm lengte met een gewicht van 218 gram. De door mestzuren flink gecorrodeerde vondst lag op de westelijke flank van de Oosttwentse stuwwal, op 40 m NAP. Het is niet zeker of de vindplaats primair of secundair is, wat de toeschrijving van de bijlfunctie bemoeilijkt : grafgift, depot, 'verloren object' of anderszins.

Weerselo (afb. 2)

In maart vond de heer J. Oosterik met een metaaldetector een uitzonderlijk gouden sieraad van omstreeks de 11e eeuw. De vindplaats ligt op een laaggelegen akker ten westen van het dorp Weerselo, ca 600 m ten zuiden van het Stift Weerselo. Het betreft een losse vondst van een plek, waar in archeologisch opzicht verder niets over bekend is. Het sieraad is een hanger van hoogwaardig goud in de vorm van een halve maan. Gewicht : 3,7 gram. Diameter : 28 mm. De dunne basisplaat is langs de zijden omsloten door een golfrandband en eindigt bij de spitse uiteinden in een draagoojie. De basisplaat is druk versierd met opgelegde filigraindraden in spiraalvorm (halfpalmetten) en met twee filigraindraadkegels boven ronde uitsparingen in de basisplaat. Centraal ligt binnen een vating een grote zwak ovale siersteen van een eertijds kristalheldere glas(pasta) of van bergkristal. Het craquelée-patroon op de siersteen pleit voor glas(pasta). Langs de randen van de halve maanvorm liggen in gouden vattingen 10 kleine parels van nu verkleurd blauwig glas, opgebouwd van afgeknepen glasdraad. Op de basisplaat zijn twee van dezelfde steentjes aanwezig. Het sieraad is met groot vakmanschap vervaardigd. Het atelier, waar de herkomst van het kleinood gezocht zou kunnen worden is echter moeilijk aan te geven. Wel bezit de hanger een in oorsprong Byzantijnse invloed. Daar wijzen met name de draadkegeltjes op, die in de Byzantijnse kunst als symbool van de eucharistie golden. Maar dit symbool is in de christelijke wereld vrij algemeen overgenomen. Het sieraad heeft op basis van parallelen waarschijnlijk als oorhanger gefunctioneerd, of minder waarschijnlijk als halssieraad. Deze functie is mede afhankelijk van de ontbrekende bevestiging, waarschijnlijk een los aangehaakt draagsnoertje of draagbeugeltje. Het kan in dit verband van belang zijn te wijzen op de slijtage van slechts één draadoogje.

De datering van de losse vondst uit Weerselo is geheel afhankelijk van de typologie en van parallelen. In Schellinkhout bij Hoorn (N.H.) is onlangs een goed vergelijkbaar sieraad gedetecteerd, dat in open associatie met vondsten uit de 10-14e eeuw werd aangetroffen. Uit Duitsland en de omliggende delen van Europa zijn eveneens sieraden in dezelfde stijl bekend. Zij worden gedateerd in en rond de 11e eeuw. Het is duidelijk, dat zij eigendom waren van de hoogste klassen van de bevolking. De voor de hand liggende vraag aan wie het kostbare sieraad (een erfstuk?) uit Weerselo behoord kan hebben en hoe het op de vindplaats terecht is gekomen, is helaas niet te

Afb. 2. Weerselo. Gouden oorhanger, voor- en achterzijde. 2,5 x vergroot.

beantwoorden. Maar zijn ligging in de omgeving van het Stift Weerselo doet de gedachten in eerste instantie uitgaan naar een adellijke vrouwe, woonachtig op het Stift. De vondstmelding danken wij aan G. Gesink en de vinder.

Literatuur :

Das Reich der Salier, 1024-1125. Katalog zur Ausstellung des Landes Rheinland-Pfalz. Jan Thorbecke Verlag Sigmaringen, 1992.

Hasselt, H., 1999. Middeleeuwse vondst uit Schellinkhout. *The Coinhunter Magazine*. no. 69, p. 24-26.

MONUMENTENZORG

Almelo

In verband met de lengte van het verslag over de Schulenburg bij Almelo wordt dit opgenomen in het volgende nummer van 't Inschrien.

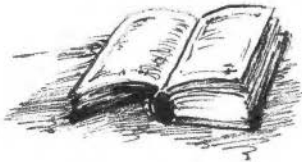
Redactie

Borne

Op 22 juni werd op de locatie van de voormalige havezathe het Weleveld een openluchtconcert gehouden ter ere van '700 jaar Weleveld'. Hierbij is het initiatief aangekondigd, dat een drietal landgoederen uit Midden Twente gaan samenwerken om de dreiging van de oprukkende bebouwing in het landschap tegen te gaan.

Goor

In de Oudheidkamer van Goor werd op 25 mei een expositie ingericht met vondsten uit de OKT van de overleden amateur-archeoloog G.J. Wolberink. Het betreft vooral vuursteenvondsten uit Herike bij Goor, waaronder een sikkelmes van Belgische vuursteen.

Boekennieuws

VAN HOEVELL - VAN HOVELL, GENEALOGIE VAN EEN RIDDERMATIG GESLACHT

auteur: J.G.F.M.G. baron van Hövell tot Westerflier

Dit werk is in 't Inschrien van april 2001 door H. Hagens uitvoerig besproken. Hagens noemt het een indrukwekkend boek, dat in geen streekboekerij van Twentse heemkundigen, streekgeschiedenis-beoefenaren en genealogen zou moeten ontbreken.

Het is echter niet via de boekhandel verkrijgbaar, maar kan worden besteld bij:

Drs. C. Gietman,

Troelstrastraat 61

4191 HT Geldermalsen.

Tel.: 0345 571342

De tweede druk van:

'ERVE TEN MODENKOTTE'

Tijdens het laatste jaar van de Tweede Wereldoorlog werkte Egidius (Gies) Wientjes uit Ootmarsum, zoon van "de Giel", aan de STREEKROMAN met bovenstaande titel. De eerste druk verscheen na de bevrijding, in 1946. De Vereniging Heemkunde voor Ootmarsum en Omstreken heeft deze roman, in haar 'Jaarboekje 2000' onder de titel: **'Een roman van eigen bodem'**, opnieuw in de schijnwerpers geplaatst. De belangstelling voor de liefdesgeschiedenis, waarbij enkele boerenfamilies in de overwegend agrarische omgeving van Ootmarsum betrokken raken, bleek groot. De Vereniging Heemkunde, die zich o.a. ten doel stelt zorgvuldig om te gaan met het cultureel erfgoed van stad en streek, besloot, in samenwerking met Jan Wientjes, broer van de inmiddels overleden schrijver, de roman opnieuw uit te geven. Deze herdruk is inmiddels verschenen. Al in het eerste hoofdstuk maken we kennis met een aantal leden van de familie Ten Modenkotte, in de fantasie van de schrijver één der grootste boerenerven in de omtrek. Met Dieks, de boer zelf, met zijn vrouw Mijke, hun dochter Marie (enig kind, voor in de twintig) en Jens, één der oudere knechten. Hierna volgen we, soms met ingehouden adem, het liefdesverhaal van jonge mensen en pas aan het eind van het boek wordt duidelijk of de echte liefde zegeviert of dat de

oudere garde, die meer streeft naar welstand en 'hoe het hoort', er in slaagt haar wil op te leggen. De lezeres en lezer volgt de hoofdfiguren, enkele tientallen jaren vóór de Tweede Wereldoorlog, tijdens *spinvisites*, *brulft'n-neug'n*, dansavonden bij 't *Rolink*, bij het *knien'n-speur'n*, het *kloatscheet'n* en tijdens schaatswedstrijden op het *Aogeler-brook*, op de *koale karmse* en tijdens het *vlöggel'n*. Samen met deze hoofdrolspelers kan als het ware geluisterd worden naar de boeiende verhalen van Jens over de verkoop van markegronden *bij de kaars*, over de *Hunenborg en het spit breng'n bie de witte wiew'n*. Gies Wientjes is er op unieke wijze in geslaagd een spannend liefdesverhaal te combineren met beschrijvingen van zeden, gewoonten en tradities van de streek en hij heeft daarbij aandacht besteed aan sagen en legenden die middels overlevering voortleven onder de bevolking. Op vaak lyrische wijze beschrijft hij het Twentse landschap. Het boek is in het Nederlands geschreven en de hier en daar gebruikte Twentse woorden en uitdrukkingen zijn verklaard in een uitgebreide woordenlijst. De roman, stevig ingebonden en 160 pagina's, is voor f.29,50 te verkrijgen in "'t Molenhuisje", Smithuisstraat 2 te Ootmarsum (tevens de entree van het Openluchtmuseum "'t Los Hoes") en de plaatselijke en regionale boekhandel.

B. Velthuis

Tentoonstellingen

ZOUT, HET WITTE GOUD - Handel in zout door de eeuwen heen

Waarom was zout zo kostbaar? Hoe werd het gewonnen? Waarom is het nu zo goedkoop? ZOUT, HET WITTE GOUD probeert al deze vragen op een levendige manier te beantwoorden.

Zout is altijd onontbeerlijk geweest voor de mens.

1. Macht over het zout was macht over leven en dood. Zout bracht rijkdom, ook aan de staat. Als er geen zout was, leidde dat tot verval. Overal ter wereld waren de belastingen op zout de zwaarste van alle. Door de ontwikkeling van de technologie werden nieuwe, efficiënte methoden van zoutwinning ontdekt. Daarmee kwam er steeds meer zout met als gevolg dat het nu goedkoop en overal verkrijgbaar is. Belasting heffen op zout was op den duur niet lucratief meer. Het werd afgeschaft.
2. Er wordt aandacht besteed aan de manieren, waarop het zout vervoerd werd: met schepen, karren, kamelen yaks. De ontwikkeling van de handel hangt daar nauw mee samen.

3. Zout was vroeger zo kostbaar, dat het als ruil- en betaalmiddel werd gebruikt. Ook aan andere vormen van betaalmiddelen wordt aandacht geschonken. Geleidelijk ontstonden munten en papiergeld. In het kader van het streven naar één betaalmiddel wordt in het verlengde van de geschiedenis van het zout ook aandacht besteed aan de ontwikkeling van de euro.

Met behulp van o.a. film en diorama's wordt een levendig beeld geschetst van de handel in zout: het kostbare ZOUT, HET WITTE GOUD. In de tentoonstelling zijn bruiklenen te zien van het Koninklijk Instituut voor de Tropen in Amsterdam, het Visserijmuseum in Vlaardingen, het Wereldmuseum in Rotterdam en het Afrikamuseum in Berg en Dal. Het Deutsches Schiffahrtmuseum in Bremerhaven heeft een model van een koggeschip ter beschikking gesteld.

Vanaf 18 februari in het ZOUTMUSEUM te DELDEN

HET SPOOR TERUG

Expositie van het VDI in het gebouw van het Museum Buurtspoorweg in Haaksbergen Medio juni tot eind december 2001

De Kikker, het groene stoomtreintje van Nederlands fabrikaat, reed 100 jaar geleden door het Twentse landschap. De reizigers anno 2001, die met het treintje de rit Haaksbergen-Boekelo v.v. maken, vragen zich vaak af hoe 100 jaar geleden de mensen met het spoor reisden. Waar kwamen ze vandaan? Waarom gingen ze op reis? Hoe was hun sociale achtergrond? Hoe waren ze gekleed? Wat namen ze mee op reis? Hoe was hun taal? Welk ontbijt hadden ze achter de kiezen? Om antwoord te geven op deze vragen stelde het Van Deinese Instituut een tentoonstelling samen in het stationsgebouw in Haaksbergen. En een boekje met cultuur-historische informatie over het landschap waar de stoomtrein doorheen rijdt.

Op de begane grond van het station ziet U een wachtkamer eerste klas en een wachtkamer derde klas met reizigers uit het jaar 1900. Op de verdieping ziet U wat de reizigers zoal aan bagage meenamen. Tenslotte is er ruimte gereserveerd voor de 'tijd'. Want de spoorwegen en de tijd, die hadden en hebben wat met elkaar.

Vanaf 23 juni 2001 is de tentoonstelling open voor bezoekers op de rijdagen van de MBS.

**Voor inlichtingen over openingstijden:
MBS**

Stationstraat 3, Haaksbergen
telefoon: 053-5721516
e-mail: mbs@uwnet.nl

AANWINSTEN BIBLIOTHEEK VAN DEINSE INSTITUUT

'Ingeschreven als burger': de burgerlijsten van Ootmarsum

Henk Eweg (verz.) Stichting Heemkunde Ootmarsum en Omgeving (2000)

Signatuur: D3 E44 I

Buursink familieboek, deel 1: Overzicht van de genealogie

John Buursink (McLean, Virg. 1999)

Genealogie

Signatuur: D3 B98 b1

Buursink familieboek, deel 2: De oudste generatie

John Buursink (McLean, Virg. 1999)

Genealogie

Signatuur: D3 B98 b2

Genealogie van Buerse

John Buursink (McLean, Virg. 2000)

Signatuur: D3 B98 g

Het geslacht Landeweerd.

Het verhaal van een familie met zijn oorsprong ergens aan de landweer in de Look van Holten

Henk Landeweerd

(z.p. 2000)

Signatuur: D3 L18 g1

Inventarisatie en onderzoek van archeologische locaties op en rond de Colmschater Enk te Deventer

A.D. Verlinde (R.O.B. 2000), serie: Rapportage archeologische monumentenzorg 75

Signatuur: D5 V44 i

Gouden Twentekanalen

catalogus (reisexpositie, stadhuis Hengelo, augustus 1986)

Twente Akademie (Borne, 1986)

Signatuur: D7 G63

Kalheupink bomenroute

Vereniging voor natuur en milieueducatie (Oldenzaal, 1998)

Signatuur: V K11 kb

ENSINK ANTIEK

*Meubelen 18e + 19e eeuw
Inkoop - verkoop - taxatie*

*Oldenzaalsestraat 31-33
7551 KN Hengelo
Tel. 074-2428744*

ANTIQUARIAAT GALERIJ REZA

MODERNE KUNST EN
OUDE BOEKEN
BOEKENZOEKDIENT

KORTESTRAAT 2
T/O ZOUTMUSEUM
POSTBUS 9 - 7490 AA DELDEN
TEL.: 074 - 3764792
GEOPEND:
DI/WO/DO: 14-18
VR: 12-21
ZA: 10-17 UUR

boekhandel
Sinds 1868

Broekhuis

www.boekhandelbroekhuis.nl

Broekhuis HENGELO

Enschedeestraat 19 Telefoon (074)2910267 Fax (074)2913892
E-mail: info@boekhandelbroekhuis.nl

Broekhuis Studie Boeken

Esrein 51 Telefoon (074)2594270 Fax (074)2568837
E-mail: info@broekhuis-studieboeken.nl

Broekhuis ENSCHEDE

Marktstraat 12 Telefoon (053)4325210 Fax (053)4340550
E-mail: enschede@boekhandelbroekhuis.nl

Campus BOEKHANDEL

UF Drienerburght Telefoon (053)4892414 Fax (053)4327229
E-mail: info@campusboekhandel.nl

Hilarius Broekhuis ALMELO

Koornmarkt 24 Telefoon (0546)456717 Fax (0546)811831
E-mail: info@hilariusbroekhuis.nl

*Algemene en
Wetenschappelijke Boeken
en Tijdschriften*

*Kantoorartikelen en
Schrijfwaren*

*School- en Studieboeken
Multimedia*

HUIZE HÖLTERHOF

Hölterhofweg 325
7534 PT Enschede
Tel. 053 - 4611306

Huize Hölterhof, moeilijk te vinden.....:
Een openbaring om te ontdekken!

Van november t/m april:
diners-koffietafels
recepties-familieëunies enz.

Van mei t/m oktober:
55-plus vakantieweken.

Vraagt folder en programma

A. Bonzet

SPECIALAAL BOEKBINDERIJ

DE OSSENBOER 44 - ENSCHEDE

tel. 053 - 4314069

OOK UW BINDWERK IS BIJ ONS WELKOM

wij zijn een niet te grote
binderij waar kwaliteit
en service nog
mogelijk is

*Gespecialiseerde handboekbinderij
voor particuliere- en rijksopdrachten
Levering franco door geheel Nederland
Kleine tot grote oplagen - speciale opdrachten*